

Psychoanalytische Perspectieven, 2018, 36, 3: 277-296

DE KLINISCHE INTERPRETATIE VAN DON QUICHOT

Bart Rabaey

Jupiterlaan 190, B-1190 Vorst
Tel.: ++32/(0)486 71 41 70, bartrabaey@gmail.com

Samenvatting: In deze bijdrage werpen we een psychoanalytische blik op de roman *De vernuftige edelman Don Quichot van La Mancha* van Miguel de Cervantes Saavedra. We volgen de klinische lotgevallen van Don Quichot en de diagnostische interpretaties die hij op zijn tocht aantreft. We bespreken een aantal psychoanalytische gevalsbeschrijvingen die de ridder in het veld van de psychose situeren en die de klinische logica van zijn avonturen pogen te construeren. Via een bespreking van Lacans opmerkingen over het bovarysme en een discussie over de verhouding tussen literatuur en psychoanalyse, belanden we in een tweede luik, waar we onze ridder terugvinden, nu niet langer als model voor de waanzin, maar als toonbeeld van normaliteit. Don Quichot is hier een paradigmatisch voorbeeld geworden voor de fictieve, in verhalen en fantasieën gewortelde aard van menselijke identiteit en subjectiviteit. Hier wordt elk van ons een Don Quichot, door de wereld dwalend met behulp van waanbeelden en fantasmes. We besluiten met een beschouwing over hoe de fictie van de psychoanalyse zich verhoudt tot de fictie van het subject en ontmoeten hier de psychoanalyticus als Don Quichot.

Sleutelwoorden: Psychoanalyse, Literatuur, Lacan, Fictie, Identiteit, Psychose

Ontvangen: 27 april 2018; **Aanvaard:** 3 september 2018

*Nog zoo heel, heel lang niet geleden woonde in een dorp van La Mancha,
een edelman, gelijk men die heden ten dage in Spanje nog bij de vleet vinden kan.*
(J. J. A. Goeverneur naar Miguel Cervantes de Saavedra)

And who knoweth whether he shall be a wise man or a fool?
(Ecclesiastes 2:19)

Inleiding: De lotgevallen van Don Quichot

In deze bijdrage werpen we een psychoanalytische blik op de roman *De vernuftige edelman Don Quichot van La Mancha* (1605 & 1615)

van Miguel de Cervantes Saavedra¹. In onze bespreking van deze reeds veelvuldig en op de meest uiteenlopende wijzen geïnterpreteerde roman², richten we ons in eerste instantie op de klinische interpretaties van het personage Don Quichot. We vertrekken van de vraag wat een psychoanalytische beschouwing ons kan bijbrengen over *Don Quichot* en stellen vast dat het misschien eerder *Don Quichot* is die ons iets kan bijbrengen over de psychoanalyse. In een volgende bijdrage beschouwen we de veelheid aan interpretaties van *Don Quichot* en wat die ons kunnen vertellen over de interpretatie.

Het verhaal van *Don Quichot* is genoegzaam bekend om te kunnen volstaan met een korte schets³. Naast welbekende mythe is *Don Quichot* ook voldoende klassieker, naar Twains definitie - meer geprezen dan gelezen - om de schets niet helemaal te kunnen overslaan. Alonzo Quijana⁴, een arme Spaanse edelman, woont op een bescheiden landgoed, samen met een huishoudster en een nichtje. Zijn grootste genoegen is het lezen van ridderromans, hij zondert zich steeds meer af met zijn boeken en gaat uiteindelijk zodanig op in zijn lectuur dat hij zijn verstand verliest en besluit zelf als dolende ridder de wereld in te trekken. Hij doopt zichzelf Don Quichot van La Mancha en trekt de wereld in om heldendaden te verrichten, onrecht te bestrijden en jonkvrouwen te beschermen. Zijn vrienden, een pastoor en een barbier, pogen hem nog op andere gedachten te brengen door zijn boeken te verbranden. Hij wordt op zijn tocht vergezeld door zijn buurman, Sancho Panza, die zich tot schildknaap heeft laten overtuigen. Omdat een ridder nu eenmaal een dame nodig heeft om te beminnen en om zijn heldendaden aan op te dragen, bedenkt Don Quichot zich een jonkvrouw, die hij baseert op een boerenmeisje uit een naburig dorp, dat hij slechts een paar maal eerder vanuit de verte zag. Hij noemt haar Dulcinea, "mijn koningin en meesteres" (I/13, p.107). Op zijn tocht interpreteert hij de wereld vanuit dit ridderideaal: een herberg ziet hij als een kasteel, prostituees als jonkvrouwen, molens als betoverde reuzen... Don Quichot ontmoet op zijn omzwervingen allerlei figuren die het slachtoffer worden van zijn goedbedoelde interventies. De

---

1. Voortaan verwijzen we naar de roman als *Don Quichot* en naar het hoofdpersonage als Don Quichot. Bij verwijzing naar specifieke passages hanteren we de conventie om naast de paginering van de gehanteerde versie ook boekdeel en hoofdstuk te vermelden (bv. I/27, p.345).

2. Bloom (1994) schrijft: "Probably only Hamlet spurs as many variant interpretations as Don Quixote does." (p.129).

3. De schets is uiteraard geen substituut voor een lezing van de roman zelf en doet *Don Quichot* als uitpuilend verhalenbordje absoluut onrecht aan.

4. De auteur is eerst niet zeker of zijn naam nu Quijana, Quesada of Quejana luidt (I/1, p.25), later wordt hij door een buurman met Quijana aangesproken (I/5, p.52).

welbekende episode waarin hij windmolens aanvalt, is slechts een van zijn vele avonturen: hij bevrijdt nog gevangenen misdadigers, 'verlost' een dame van haar gezelschap, valt een begrafenisstoet aan, gaat een kudde schapen te lijf... Grootste slachtoffer van zijn ondernemingen is veelal Don Quichot zelf: hij eindigt meestal geslagen, gestenigd, vertrappeld, ondergekotst... De manier waarop Don Quichot interpreteert, is vaak het onderwerp van discussie tussen de personages, die herhaaldelijk opmerken dat hij enkel gek is wat het ridderschap betreft en die daarnaast zijn intelligentie en welsprekendheid prijzen: "Wel kan ik zeggen dat ik hem dingen heb zien doen waar alleen de grootste gek van de wereld toe in staat is, maar zulke verstandige dingen heb horen zeggen, dat ze zijn daden uitwissen en tenietdoen" (II/18, p.671). Op het einde van het eerste deel wordt Don Quichot door zijn vrienden met een list terug naar huis gevoerd. In het eerste deel van de roman wordt het verhaal van Don Quichot onderbroken door een paar korte nouvelles met op zichzelf staande verhalen: personages vertellen hun geschiedenis of een gevonden verhaal wordt voorgelezen. De verteller van de roman beweert zich te baseren op een gevonden manuscript van een Arabische schrijver. De actie wordt soms onderbroken door commentaar van de Arabier, soms geeft de verteller commentaar op de onbetrouwbaarheid van de schrijver. Het boek, verschenen in 1605, werd een groot succes en Don Quichot groeide al snel uit tot een alom gekend personage.

In het tweede deel dat tien jaar later verscheen, gaat Don Quichot opnieuw op pad. De meeste personages die hij hier ontmoet, hebben het boek gelezen dat over zijn avonturen verschenen is en zijn van zijn belevenissen op de hoogte. Hij is een beroemdheid geworden en personages maken gebruik van zijn neiging tot interpreteren om hem voor de gek te houden. Waar hij in het eerste deel al zijn interpreteren zelf doet, interpreteren de andere personages hier in zijn plaats. Een hertog en hertogin nodigen hem uit in hun kasteel en zetten allerlei amoureuze en magische avonturen voor hem in scène. In een bijkomende wending geven auteur en personages ook commentaar op een in 1614 verschenen tweede deel van de hand van een andere auteur, een *unauthorized sequel*. In een veelbesproken episode - veelbesproken zowel in de roman zelf als in de literaire kritiek - daalt Don Quichot af in een grot, de grot van Montesinos, en beschrijft vervolgens zijn belevenissen daar. Het is voor niemand duidelijk wat hij daar meegemaakt heeft: was het een droom, een hallucinatie, verzint hij het? Het wordt aan de lezer overgelaten om te beslissen. Gaandeweg gaat Don Quichot zelf meer en meer twijfelen aan wat hij daar meemaakte. De roman eindigt als Don Quichot, alweer door de listigheid van zijn

vrienden, verslagen huiswaarts keert, zijn ridderlijke ideeën afzweert, de naam Alonso Quijano de Goede aanneemt en sterft.

We bespreken eerst een aantal psychoanalytische beschouwingen die pogen de klinische logica van het geval Don Quichot te construeren. Vervolgens gaan we via Lacan van een psychotische lezing naar een lezing die de klinische structuren overstijgt en zich richt op de fictieve aspecten van elke identiteit. We eindigen met enkele beschouwingen over de psychoanalyse.

Don Quichot op de sofa

Don Quichot komt in heel wat psychiatrische handboeken ter sprake, waar hij zelden uitgebreid besproken en gediagnosticeerd wordt, maar vaak slechts even opduikt als vanzelfsprekende illustratie van een diagnose. We treffen Don Quichot als monomaan bij Pinel (1833) en Esquirol (1838), als erotomaan bij Krafft-Ebing (1890) en als toonbeeld van de interpretatiewaan bij Sérieux & Capgras (1909). Ook de psychoanalytici die Don Quichot bespreken, situeren hem in het veld van de psychose.

Vooraleer we de psychoanalytische beschouwingen over Don Quichot onder de loep nemen, geven we nog de waarschuwing van Lakhdari (2005) mee: "l'oeuvre de Cervantès ne se prête pas très bien à des lectures analytiques, qui d'ailleurs n'ont été ni nombreuses ni très convaincantes." (p.85). Of het een legitieme activiteit betreft om literaire personages te analyseren, is een kwestie waar al over gedebatteerd wordt sinds Freuds eerste beschouwingen over literatuur. Vanuit literatuurkritische hoek is er veel kritiek op de psychoanalytische benadering van literatuur. Meltzer (1990) noemt de psychoanalyse van fictieve personages "a particularly useless undertaking" (p.154), Parr (1995) wijst op het gevaar van "ingenious extra-textual speculation passing for literary criticism" (p.16). Een klassiek verwijt aan het adres van de psychoanalytische literatuuranalyse is dat ze zaken bespreekt die niet in de tekst terug te vinden zijn, voor Freud nochtans van in den beginne het uitgangspunt: "Het conflict in Hamlet is immers zozeer verborgen dat ik er eerst naar moest gissen." (Freud, 2006 [1942], p.243). In zijn studie over Hamlet schrijft Jones (1949) dat het waarden van drama en literatuur altijd vereist dat we doen alsof het om echte personen gaat, dat we tussen de regels door lezen en veronderstellen dat personages een leven en een voorgeschiedenis hebben die de beschreven actie voorafgaan. Johnson (1983) stelt dat zonder het uitgangspunt van waarachtigheid van de

personages, zowel de roman als eender welke interpretatie ervan volledig zinloos zijn. Voor Sullivan (1996) vertrekt het bezwaar dat literaire figuren geen echte personen zijn en dus niet geanalyseerd kunnen worden, van de assumptie dat een echt persoon over een bepaalde essentie zou beschikken die bij een literair personage ontbreekt. Hij betwist dit en stelt, verwijzend naar Lacan, dat subjectiviteit altijd uit betekenaars bestaat: "There is only one human condition and there is only one signifying system of language." (p.7).

Bij Freud zelf kunnen we niet terecht voor een bespreking van *Don Quichot*⁵. De meest freudiaanse *Don Quichot* interpretatie vinden we bij Deutsch (1965 [1937]). Zij leest de ziektegeschiedenis van Don Quichot als een klassieke schreberiaanse psychose en beschrijft Don Quichots psychische desintegratie als "the tragedy of the narcissistically conditioned 'world catastrophe'". (p.220). Voor Deutsch spruiten de moeilijkheden voort uit de verliefdheid van de passieve, feminiene en verlegen Alonzo ("Our hero [...] was no Siegfried", p.219) op de potige boerenmeid Aldonza Lorenzo ("a country Brunhilde", p.218). Te verlegen om haar in realiteit het hof te maken, trekt hij zich terug in de actieve, mannelijke fantasie van het ridderschap. Het overwaarden en idealiseren van zijn liefdesobject gaat ten koste van zijn eigen ego en in zijn fantasie verschijnt de onsterfelijke Don Quichot. De band met de reële wereld wordt verbroken, Aldonza wordt opgegeven en in haar plaats verschijnt de ongenaakbare Dulcinea. Het opgeven van het reële object gaat gepaard met een repressie van instinctuele driften en lichamelijke behoeftes. De hoofse trouw aan het verheven ideaal van Dulcinea komt op de plaats van de seksuele drift. Alle libido wordt van de objecten in de buitenwereld teruggetrokken, wordt binnen het ego tot een narcistische kracht gebundeld en vloeit naar een nieuw ego-ideaal. Het ego bezwijkt ten gunste van dit nieuw ontstane ego-ideaal, en wel in die mate dat de gewone spanning tussen ego en ego-ideaal verdwijnt, de waan komt tot volle wasdom en het opgeblazen ego-ideaal is niet langer vatbaar voor indrukken uit de realiteit.

Voor Johnson (1983) is een jarenlange verliefdheid op Aldonza Lorenzo een weinig waarschijnlijke hypothese en moeten we zijn liefdesobjecten dichterbij huis zoeken. Johnsons centrale stelling is dat de trigger voor Alonzo's psychose zich situeert in een incestueus verlangen naar zijn nichtje, Antonia Quijana, wiens maturatie

---

5. Uit Freuds briefwisseling blijkt wel een zekere fascinatie voor *Don Quichot* en Cervantes' novelle *The Novel of the Colloquy of the Dogs*. Volgens sommigen zouden beide zelfs een rechtstreekse invloed vormen op het ontwikkelen van de psychoanalytische methode (zie: Gedo & Wolf, 1973; Grinberg & Rodriguez, 1984; Vranich, 1976).

samenvalt met een midlifecrisis die zijn erotische driften reactiveert. Voor Johnson is de vlucht in de passie voor de ridderverhalen een eerste verdedigingspoging tegen zijn erotische impulsen. Hij wijst erop dat als Don Quichot over ridders en hun avonturen spreekt, hij altijd meer aandacht heeft voor de amoureuze aspecten van het ridderbestaan dan voor de krijgskundige⁶. Johnson (1983) stelt: "Don Quixote is, I submit, a man with sex on the brain" (p.76). De eerste defensie, de vlucht in het lezen, blijkt niet voldoende, hij besluit van huis weg te trekken om ridder te worden. Hij heeft ook een nieuwe erotische interesse nodig om zijn seksuele verlangens op te richten. Hij denkt aan de boerenmeid Aldonza en transformeert deze tot een geschikter liefdesobject: de imaginaire dame Dulcinea. Johnson interpreteert de verdere avonturen en ontmoetingen van Don Quichot in het licht van deze hypothese en illustreert hoe seksuele opwindning en het op de vlucht slaan voor de vrouw constante thema's zijn doorheen de roman en in de fantasieën van Don Quichot. Johnson merkt op dat het beeld van Dulcinea verschijnt telkens Don Quichot een vrouw ontmoet die zijn erotische verbeelding prikkelt. Dan "begon hij te tobben en na te denken over het gevaar dat zijn eerbaarheid liep, en hij nam zich in stilte voor zijn meesteres Dulcinea van El Toboso niet ontrouw te zijn" (I/16, p.134). De steeds abstracter wordende fantasie van Dulcinea is voor Don Quichot een instrument om een ontmoeting met de vrouw en met seksualiteit te vermijden, en om zijn onaanvaardbare impulsen en driften af te weren.

Parr (1995), een hispanoloog met een bescheiden interesse in de psychoanalyse⁷, is het eens met de lezing van Johnson en de interpretatie van de transformatie tot Don Quichot als een vlucht in de fantasie, maar datgene waarvoor Don Quichot op de loop gaat, is voor hem niet een incestueus verlangen naar zijn nichtje, maar de fysieke realiteit van het vrouwelijke lichaam. Parr wijst op de vele referenties in *Don Quichot* naar de onderste lichaamshelft, uitwerpselen, analiteit en de symbolische uitingen van verdrongen seksualiteit in de strapatsen van Don Quichots paard⁸. Parr (1995) ziet Don Quichot als

6. Zo zegt Don Quichot: "verliefdheid is voor dolende ridders even vanzelfsprekend en gewoon als het hebben van sterren voor de hemel, en ongetwijfeld heeft niemand ooit een verhaal gezien waarin een dolende ridder voorkomt die niet verliefd is; als hij dat niet was, zou hij om die reden niet als een echte ridder worden beschouwd, maar als een bastaard die de burcht van genoemd riddersdom niet via de deur, maar via de muren, als een insluiper en dief, heeft betreden." (I/13, p.106).

7. Over zijn betrekkingen tot Freud en de psychoanalyse schrijft hij: "Having read selectively in the Collected Papers" (Parr, 1995, p.18).

8. Bijvoorbeeld: "Het geviel dat Rocinant de lust bekroop zich te vermeien met de damespaarden" (I/15, p.122).

"consistently in flight from any unpoetic aspects of the female body" (p.20), en specifiek van "the material bodily lower stratum of the feminine" (id.). Ook de transformatie van "the malodorous Aldonza into the disembodied Dulcinea" (p.19) illustreert voor Parr deze vlucht van het fysieke. Sullivan (1998) is het eens met Johnsons diagnose van paranoïde psychose en met het volwassen worden van zijn nichtje, "his nubile, teenaged niece, Antonia" (p.6), als trigger voor de declenchering, maar benadrukt de infantiele wortels van de psychose. Hij wijst erop dat expliciete referenties aan Don Quichots moeder of vader ontbreken: "The hidalgo, however, seems like an orphan. The Name-of-the-Father is purposely confused by Cervantes (Quesada, Quejana, Quixada, Quixano) and he is missing in the hero's lineage." (p.16). Voor Bea & Hernández (1984) is de transformatie tot Don Quichot en het ontwikkelen van de paranoïde waan een pathologische verdedigingsstrategie, tegen de angst die gepaard gaat met het ouder worden en het besef van de eigen eindigheid. Ze benoemen het als een involutieve psychose of ouderdomspsychose en omschrijven het uitbreken van de waan in kleiniaanse termen als een heropleven van de schizo-paranoïde positie.

Een aantal interpretaties beschouwen de avonturen van Don Quichot als een behandeling van zijn psychose. Priel (2006) wijst op de transformatieve effecten van de dialoog tussen Don Quichot en Sancho Panza en stipt de analogie aan met het herstelproces in een psychoanalytische kuur. Johnson (1983) ziet in het tweede deel van de roman een genezingsproces plaatsvinden door de therapeutische effecten van een aantal ontmoetingen met vrouwen. Sullivan (1996) construeert een lezing van het tweede deel als tegelijkertijd een boetedoening en een succesvolle psychoanalytische kuur, waarbij Don Quichot zowel zijn ziel zuivert en redt, als geneest van een psychose. Het hoogtepunt situeert Sullivan in de afdaling van Don Quichot in de grot van Montesinos, die hij interpreteert als een symbolische tocht naar de onderwereldse regionen van de psyche, waarop een graduele genezing van de psychose volgt. "I venture to suggest that Cervantes's portrayal of the hero's passage from madness to sanity presages in startling fashion the techniques of a successful analysis in the school of Freud and Lacan." (p.125). Davoine (2016) interpreteert de gebeurtenissen in de roman als een lange queeste van geleidelijke toenadering tot de Ander, die in de waan de rug toegekeerd werd, en een zich terug inschrijven in het discours van de Ander. In de eerste tocht van Don Quichot, net na het uitbreken van zijn ridderwaan, gaat hij alleen op pad, vervolgens, in een tweede tijd en reeds een eerste

toenadering tot de Ander, gaat hij op pad samen met Sancho Panza. De continue uitwisselingen en discussies tussen Don Quichot en Sancho Panza voeren de ridder geleidelijk terug naar een gedeelde symbolische realiteit.

Om ons niet te laten verleiden tot diagnostische discussies over literaire personages, kunnen we verwijzen naar Lacan (2013 [1957-1958]) die op de vraag naar het waarom van de vele uiteenlopende interpretaties van Hamlet antwoordt: "La place du désir y est si excellent, si exceptionnellement articulée que tout un chacun, dirai-je, vient s'y reconnaître." (p.306). Hij stelt dat als fictie ons beroert, dat is omwille van de plaats die ze ons aanbiedt om de verhouding tegenover het eigen verlangen in onder te brengen. Als een compositie dusdanig gearticuleerd is dat het verlangen er op een voldoende correcte en rigoureuze manier zijn plaats in kan vinden, dan kunnen alle verlangens erop geprojecteerd worden, dan zijn alle problemen van de verhouding tussen subject en verlangen erin terug te vinden, en dus ook alle diagnoses. In een bespreking hiervan stelt Jonckheere (2000) dat in zogenaamde universele literaire personages alle diagnostische structuren simultaan terug te vinden zijn: "Die literaire personages zijn dus duidelijker én neurotisch én psychotisch én pervers dan gewone-mensen-zoals-gij-en-ik ooit kunnen zijn." (p.34). Een aanzet voor een interpretatie van Don Quichot binnen de perverse structuur vinden we bij Combet (1980), die Don Quichot schetst als een van Cervantes' typische timide mannelijke personages, wiens handelingen te begrijpen vallen binnen het masochisme⁹. Een diagnose vinden we bij Reik (1941), die een paar keer Don Quichot vermeldt als voorbeeld van het masochistisch karakter in zijn studie over het masochisme¹⁰. De verdere klinische interpretatie van Don Quichot is een spoor dat we hier niet zullen volgen, evenmin gaan we in op de beschouwingen die de sprong maken van oeuvre naar auteur. In wat volgt, richten we ons op een niet-klinische interpretatie van *Don Quichot*.

---

9. Combet (1980) noemt zijn studie zelf een *psychostructurele* analyse van het volledige oeuvre van Cervantes, dat hij ziet als een structurele vormgeving van het masochisme. Combet richt zich hierbij niet op de psyche van auteur of personages, maar op de structuur van het oeuvre.

10. In het Engels vertaald als *Masochism in Modern Man*, met als oorspronkelijke welluidender titel *Aus Leiden Freuden*.

Een niet-klinische lezing van Don Quichot: De fictie van de identiteit

Psychoanalyse en literatuur. Een klassieke kritiek op de toepassing van psychoanalyse op literatuur, is dat deze hierbij gereduceerd wordt tot illustratie van de psychoanalyse (zie bijvoorbeeld Derrida, 1980). Felman (1977) wijst erop dat die klassieke verhouding, waarbinnen psychoanalyse als een verzameling kennis wordt toegepast op literatuur, niet alleen de literaire specificiteit van literatuur miskent, maar ook de funderende rol van literatuur voor de psychoanalyse. Ze stelt dat literatuur de grondstof leverde voor het conceptueel kader en het theoretisch corpus van de psychoanalyse en dat literatuur dus van in den beginne constitutief is voor de psychoanalyse. Felman situeert literatuur, fictie dus, in het hart van de psychoanalyse. We kunnen hierbij niet alleen wijzen op Freuds literaire analyses en het ontlenen van concepten en begrippen uit de literatuur, maar ook op Freuds (2006 [1893 & 1895]) eigen bedenking uit de *Studien*: "ikzelf ervaar het nog altijd als vreemd dat men de ziektegeschiedenissen die ik schrijf, als novellen kan lezen en dat ze om zo te zeggen het serieuze stempel van wetenschappelijkheid missen." (p.575)¹¹. Opnieuw treffen we literatuur aan in het hart van de psychoanalyse. Er volgt nog een veelzeggende toevoeging: "Ik moet mij troosten met de gedachte dat dit meer aan de aard van het onderwerp te wijten is dan aan mijn voorkeur" (id.). Ligt het dus eerder aan het object van studie, de mens en zijn subjectiviteit, dat wat we erover te vertellen hebben zo nauw bij de fictie aanleunt?

Verscheidene aan de psychoanalyse refererende literatuurcritici pleiten voor een gebruik van de psychoanalyse, niet zozeer om literatuur uit te leggen en te verklaren maar om onze plaats in de symbolische orde en de constituerende rol van fictie voor subjectiviteit te onderzoeken (Brooks, 1987) en om in te gaan op wat een tekst kan reveleren over de eigenschappen van het symbolische en onze verwevenheid daarin (Cascardi, 1993). Cruz (2002) contrasteert de interpretatiestrategieën van Johnson en Sullivan – waarbij gestreefd wordt naar een eenduidige, sluitende verklaring, met als veronderstellingen een begrijpbare narratieve structuur en

---

11. De Duitse passage luidt: "es berührt mich selbst noch eigentümlich, dass die Krankengeschichten, die ich schreibe, wie Novellen zu lesen sind, und dass sie sozusagen des ersten Gepräges der Wissenschaftlichkeit entbehren." (Freud, 1952 [1895], p.227), waarbij *eigentümlich* hier toepasselijk de dubbelzinnige betekenis heeft van zowel *eigenaardig*, *zonderling* als *eigen*, *kenmerkend* (Stoks, 1990).

psychologisch coherente personages, toe te schrijven aan de bewuste intentionaliteit van een auteur – met een meer postmoderne wijze van interpreteren – waar al deze veronderstellingen geproblematiseerd worden en de nadruk ligt op de onbepaalbaarheid en ambiguïteit inherent aan elke talige uiting, op elementen die breuken en verschuivingen in het discours blootleggen, die betekenis ontwrichten eerder dan fixeren. Volgens Cascardi (1993) nodigt *Don Quichot* uit tot een dergelijke lezing omwille van de nadruk die Cervantes legt op de openingen en gaten in het symbolisch systeem en zijn tekstuele representatie.

In wat volgt, richten we ons niet meer op de klinische diagnose van Don Quichot, maar op de niet-klinische interpretaties, die de structurele diagnostiek overstijgen en die we met Jonckheere (2000) ook *transklinische* interpretaties kunnen noemen. Hierbij gaat de aandacht naar het niet-pathologische (of het algemeen menselijk pathologische), naar de wijze waarop de figuur van Don Quichot een aantal algemeen menselijke eigenschappen belichaamt. In wat volgt, wordt *Don Quichot* niet geïnterpreteerd als een illustratie van de waanzin maar als paradigmatisch voor de wijze waarop we fictie en fantasie aantreffen in de kern van subjectiviteit. Dit is een idee dat we bij Lacan doorheen zijn oeuvre aantreffen en waar, toeval of niet, ook even Don Quichot opduikt.

Lacan en het bovarysme. Don Quichot verschijnt in Lacans (1932) doctoraatsstudie op het moment dat hij de opvatting van Genil-Perrin bekritiseert, die het bovarysme als een element van een paranoïde constitutie beschouwt. Het bovarysme - de naam verwijst naar het hoofdpersonage van Flauberts roman *Madame Bovary*¹² - werd door de Gaultier (1902) gedefinieerd als "le pouvoir départi à l'homme de se concevoir autre qu'il n'est." (p.13). Hij beschouwde het als een universele menselijke eigenschap. Voor de Gaultier (1913) is dit een onvermijdelijke eigenschap van het menselijk bewustzijn: "le bovarysme est la nécessité psychologique, selon laquelle toute activité qui prend conscience de sa propre action la déforme par le geste même dont elle s'en empare dans la connaissance." (p.6). Hij ziet het als een centraal thema van zowel literatuur als filosofie en een van de voorbeelden die hij bespreekt is *Don Quichot*: "dans ce Don Quichotte [...] le bovarysme fonctionne d'une façon exemplaire et schématique et que, grossi par le relief de la caricature, il montre toutes les phases de

---

12. Net als Don Quichot, laat ook Emma Bovary zich het hoofd op hol brengen door het lezen van boeken en poogt ze haar leven in te richten naar de principes van de hartstochten waarover ze gelezen heeft.

son mécanisme." (p.66). In *Don Quichot* wordt op treffende wijze geïllustreerd hoe "*se concevoir autre et concevoir les choses autres qu'elles ne sont*" (p.67) twee aspecten van dezelfde geestelijke operatie zijn. Omdat Don Quichot zich ridder waant die heldendaden moet verrichten, moet hij de werkelijkheid overeenkomstig interpreteren. Genil-Perrin & Lebreuil (1935) verwijzen naar Liberts (1909) diagnose van Don Quichot als paranoïcus en naar de Gaultiers (1913) bespreking van Don Quichot als toonbeeld van bovarysme, om te concluderen dat bovarysme een element is van de paranoïde constitutie. Voor hen is het bovarysme geen fundamenteel menselijke eigenschap maar een pathologische stoornis. Lacan (1932) verzet zich tegen deze opvatting en stelt dat er in de persoonlijkheid altijd een zekere afstand is tussen het oordeel over zichzelf en het ideaal waarop men zich richt. Over het bovarysme, dat net deze afstand benoemt, stelt Lacan: "il s'agit là d'une des fonctions essentielles de la personnalité." (p.75). Lacan (1966) bevestigt zijn opvattingen in 1946 in *Propos sur la causalité psychique*, waar hij stelt dat we wel kunnen zeggen "le fou se croit autre qu'il n'est" (p.170), maar dat we geenszins kunnen miskennen dat "le bovarysme [...] concerne un rapport des plus normaux de la personnalité humaine: ses idéaux" (p.170).

Hier kunnen we verwijzen naar de belangrijke functie die Freud de fantasie toeschrijft in de familieroman van de neuroticus (Freud, 2006 [1909]), door Freud eerst beschouwd als een mechanisme van de paranoia, toen nog omschreven als *vervreemdingsroman* (Freud, 2006 [1985], p.304), maar al gauw als algemeen menselijk fenomeen onderkend¹³. De fantasie dient om het leven draaglijk te maken: om het leven te corrigeren en wensen te vervullen. Dat fictie en fantasie fundamenteel zijn voor elke verhouding van de mens tot zijn wereld, is een idee dat we bij Lacan doorheen zijn oeuvre aantreffen. Lacan (1966) bestempelt in zijn vroege geschriften herhaaldelijk zowel de structuur van het ik, *le moi*, als van de menselijke kennis als *paranoïaque*. In 1953 in zijn *Discours de Rome* verwoordt hij het als: "le sujet normal partage cette place avec tous les paranoïaques qui courent le monde pour autant que les croyances psychologiques où s'attache ce sujet dans la civilisation, constituent une variété de délire qu'il ne faut pas tenir pour plus bénigne d'être quasi générale." (Lacan, 2006, p.161). Nog later stelt hij zelfs dat er geen verschil is tussen de paranoïde psychose en de persoonlijkheid: "la psychose paranoïaque et

---

13. Voor Robert (1972) is *Don Quichot* een perfecte illustratie van het pre-oedipale type familieroman, dat van de vondeling (te onderscheiden van het tweede type, dat hoort bij het door de kennis van het seksuele getekende stadium, dat van de oedipale bastaard).

la personnalité n'ont comme telles pas de rapport, pour la simple raison que c'est la même chose." (Lacan, 2005 [1975-1976], p.53), en de nog wat latere Lacan (1979) verwoordt het als "tout le monde est fou c'est-à-dire délirant. (p. 278). Waarover Miller (1993) opmerkt: "Le délire est universel du fait que les hommes parlent, et qu'il y a pour eux langage." (p.8).

Fictie en identiteit. Een aantal auteurs zien deze door de fantasie getekende aspecten van subjectiviteit geïllustreerd in *Don Quichot*. Don Quichot wordt hier gezien als paradigmatisch voor de mimetische, imitatieve aard van het menselijk verlangen, en voor de fictieve, in verhalen en fantasieën gewortelde aard van menselijke identiteit. Girard (1961) beschouwt Don Quichot niet als een gek, hij zegt: "On peut dire, sans paradoxe, que Don Quichotte est le moins fou des héros de roman." (p.219). Girard ziet *Don Quichot* als klassieke illustratie van wat hij het mimetisch verlangen of de driehoeksbegeerte noemt, *le désir triangulaire*. Voor Girard is elk verlangen mimetisch, dit wil zeggen, bemiddeld door de ander, de mens begeert op basis van een model, imiteert de begeerte van het model en begeert het door het model begeerde object¹⁴. Don Quichot imiteert zijn model, de ridder Amadis uit zijn favoriete riddersverhaal¹⁵, en begeert wat Amadis begeert, namelijk, een dame. Het uiteindelijke doel van de begeerte situeert Girard (1961) niet in het object, maar in het model, de bemiddelaar, het uiteindelijke doel is altijd identificatie met het model: "Le désir selon l'Autre est toujours le désir d'être un Autre." (p.101).

Pérez-Álvarez (2006) ziet Don Quichot als illustratie van de manier waarop mensen zichzelf vormgeven. Hij verwijst naar Sarbin (1997) die vanuit een sociaal-constructivistische visie de wijze waarop menselijke identiteit geconstrueerd wordt op basis van verhalen, benoemt als "the Quixotic Principle" (p.67). Pérez-Álvarez (2006) definieert dit principe als "the adoption of an identity in accordance with literary characters." (p.22). Voor hem is dit het universeel principe waarmee mensen zichzelf vormgeven. Hij beschouwt het als synoniem

---

14. Waarmee Girard (1961) op het lacaniaanse adagium stuit: "le désir de l'homme est le désir de l'Autre" (of toch op één kant van Lacans meerduidige uitspraak), en tot de al even lacaniaanse conclusie komt dat er geen authentiek, onbemiddeld verlangen bestaat. In Lacan (1966) versie gaat het daarnaast ook nog om het verlangen naar erkenning door die ander: "Pour tout dire, nulle part n'apparaît plus clairement que le désir de l'homme trouve son sens dans le désir de l'autre, non pas tant parce que l'autre détient les clefs de l'objet désiré, que parce que son premier objet est d'être reconnu par l'autre." (p.268).

15. Don Quichot formuleert het zelf als: "Op deze zelfde wijze was Amadis de leidster, morgenster, zon van dappere, verliefde ridders, die wij allen die strijden onder het vaandel van liefde en ridderschap behoren na te bootsen." (I/25, p.228).

voor het eerder besproken bovarysme en stelt: "nobody can escape from being Quixote." (p.25). Dat onze identiteit vormgegeven is op basis van ficties en verhalen, is hier geen stoornis of ziekelijk fenomeen maar het fundament van elke menselijke identiteit en subjectiviteit¹⁶. Montégut (1882) vroeg zich al af: "Don Quichotte est-il fou, ne l'est-il pas?" (p.85) en komt tot de conclusie: "Nous sommes tous plus ou moins fous, car tous nous caressons une certaine chimère: chimère de chevalerie comme don Quichotte, chimère d'amour comme Cardenio, chimère de cupidité comme Sancho Pança. Nous ressemblons tous à don Quichotte" (p.86-87)¹⁷. Pérez-Álvarez & García-Montes (2004) beschrijven het mechanisme waarmee Don Quichots fictieve identiteit vormgegeven wordt in drie stadia: het begint met het *veinzen* voor zichzelf, vervolgens wordt dit in interactie gebracht, het *voorwenden* voor anderen, die hierop reageren en zo bijdragen aan het *smeden* van de nieuwe persona. Ook in Oriels (2009) lezing is Don Quichots tocht er een waarbij hij op pad gaat om zich via spreekacten een nieuwe identiteit te construeren. Waar zijn taal oorspronkelijk privaat blijft, gebezigd in het tot zichzelf spreken en dagdromen, wordt die geleidelijk aan meer ingezet in een actieve dialoog met anderen, die zijn nieuwe identiteit bevestigen en mee vormgeven. Verschillende auteurs wijzen op de *besmettelijkheid* van Don Quichots ficties (Girard, 1961; El Saffar, 1989). Vargas Llosa (2010 [2005]) omschrijft het proces als "the realization of a myth, the transformation of fiction into living history" (p.58) en ziet de mate waarin anderen meegesleept worden in Don Quichots fictie als het centrale thema van de roman. El Saffar (1989) wijst erop dat andere personages net zo vatbaar blijken voor verwarring tussen feit en fictie als Don Quichot. Ze concludeert: "The fictional world Cervantes creates is one that shows 'reality' itself to be a

---

16. Om de link tussen voorgaande in narratieve termen uitgedrukte stellingen en de psychoanalyse te maken, kunnen we nog verwijzen naar Freuds (2006 [1914]) opmerking, naar aanleiding van de stellingen van Adler, dat snel duidelijk zou worden waar hij de mosterd vandaan heeft "als wij in plaats van 'gefingeerd', 'fictief' en 'fictie' weer de oorspronkelijke woorden 'gefantaseerd' en 'fantasie' zouden invoegen." (p.404).

17. Waarin we een echo - of is het een voorbode - ontwaren van een uitspraak van Freud over Don Quichot in een brief aan Martha van 14 augustus 1883: "Ehe wir so glücklich waren in unserer Liebe etwas vom Wahrhaften zu erfassen, waren wir alle solche noblen Ritter, die in ihrem Traum befangen durch die Welt giengen, das Einfache umdeuteten, das Gemeine wie uns selbst in's Edle und Ungewöhnliche vergrößerten u. dabei eine traurige Figur machten." (geciteerd in Praver, 2008, p.84). Fragment dat we ook in Engelse vertaling bij Jones (1972 [1953]) aantreffen: "Before we were so fortunate as to apprehend the deep truths in our love we were all noble knights passing through the world caught in a dream, misinterpreting the simplest things, magnifying commonplaces into something noble and rare, and thereby cutting a sad figure." (p.191). Deze uitspraak bevat al de uitnodiging tot een interpretatie die zich richt op Don Quichot als belichaming van de fantasmatistische aspecten van menselijke subjectiviteit.

construct, a product of the collective imaginary. [...] 'Reality' reduces itself in Cervantes simply to fiction that is not conscious of itself as fiction." (p.265).

Voor Pérez-Álvarez (2006) illustreert Don Quichot hoe elke menselijke identiteit haar fundamenteen heeft in de fictie. Misschien kunnen we in deze context nog volgende uitspraak van Lacan (2014 [1974]) vermelden: "Pour moi la seule science vraie, sérieuse, à suivre, c'est la science fiction." (p.171). We kunnen besluiten met een opmerking van El Saffar & Wilson (1993), waarin ze stellen dat "in Cervantes, as in modern psychoanalytic theory, the subject is a construction ever in the process of defending itself against the revelation of its own fictive nature" (p.14). Zoals in de klassieke science fiction trope waarin de zich mens wanende androïde zich realiseert zelf een androïde te zijn, moeten we tot de verontrustende conclusie komen dat we allemaal paranoïde androïdes zijn, op de loop voor het inzicht dat we in de *Kern unseres Wesens* niets anders zijn dan fictie¹⁸. We blijken zelf *fake news*.

Zoals Girard (1961) de dood van Don Quichot interpreteert als het opgeven van de illusie van het fictieve, imitatieve verlangen, zouden we dit ook kunnen interpreteren als dat met het opgeven van de fictieve identiteit ook het bestaan eindigt, dat Don Quichots sterven net een gevolg is van het opgeven van de fictieve identiteit. Zonder fictie geen leven.

De fictie van de psychoanalyse

Wat kan de psychoanalyse nu aanvangen met onze verwikkeling in verhalen? Is de psychoanalyse een uitweg uit onze ficties? Ook hier kan een zeldzame verwijzing van Lacan naar *Don Quichot* ons op weg helpen. Bij een bespreking van de fameuze casus van de hersenetende analysant van Ernst Kris, bestempelt Lacan (1966) de manier waarop Kris de kwestie van het plagiaat probeert te beslechten, als "don quichottisme" (p.395). Kris' analysant, een jonge wetenschapper, wordt in zijn carrière belemmerd door de obsessieve vrees dat hij plagiaat zou plegen en Kris gaat even in de bibliotheek verifiëren of de vrees terecht

---

18. Misschien is de relevante hedendaagse versie ervan wel de omkering die we aantreffen in de film *Blade Runner 2049* (Villeneuve, 2017) waarin een androïde, de replicant K., voor even, in de verontrustende veronderstelling verkeert geen replicant, maar een mens te zijn. Een mens van vlees en bloed, dat is pas de ware verschrikking. Op het einde van de film sterft K. in de geruststellende wetenschap toch een replicant te zijn.

is¹⁹. Het is interessant om vast te stellen dat Lacan niet de irreële vrees om te plagiëren als *don quichottisme* bestempelt, maar wel de verificatie in de realiteit. Is het dus de analysant die als een fantast donquichotterieën spuit op de sofa, waarbij de psychoanalyticus moedig ten strijde trekt tegen de ficties waar de analysant in verwickeld zit? Of is de psychoanalyticus de quichoteske ridder die de analysant meeslept in zijn fantastische waanwereld?

Over wat een psychoanalytische kuur vermag, vinden we getuigenissen in de procedure van de passe. Is de passe een getuigenis over de passage naar een voorbij de verhaaltjes, of is de passe een manier om in de pas te lopen van de psychoanalytische verhalen? Is de passe vooral een passie, te begrijpen als evangelie, waarin de blijde boodschap van de psychoanalyse verkondigd wordt? Lacan zou gezegd hebben: "Finalement la passe, quand on la passe, c'est une histoire qu'on raconte." (Lacan, geciteerd in Miller, 2001a, p.19). Dus ook de passe is weer zo'n verhaaltje²⁰. Lacan (2006) noemt de passe ook een getuigenis over "la vérité menteuse". (p.537). Het gaat er in een psychoanalytische kuur niet om de waarheid achter al onze fictie - onze fantasieën, verhalen, dromen - te ontdekken, maar eerder om het fictieve karakter van al onze waarheden bloot te leggen. Het gaat niet om het zoeken naar de zogezegde waarheid die zich aan gene zijde van alle verhalen zou bevinden, maar eerder om dat verwickeld zijn in verhalen zelf als grondconditie van ons bestaan te reveleren²¹. Misschien is dat wel het

---

19. Althans, dat is waar Lacan van uitgaat in zijn toenmalige bespreking van de casus. Zie Fink (2004) voor een uitgebreide bespreking van Lacans opeenvolgende interpretaties van de casus van Kris.

20. Miller (2001b) stelt nog over de passe: "ce serait la dernière histoire qu'on se raconte à propos du réel." (p.19). Miller (2014 [2009]) positioneert het freudiaanse onbewuste, dat van de orde van de fictie is, tegenover het genot, de jouissance, dat niet van de orde van de fictie is: "la jouissance, qui, elle, n'a pas structure de fiction." (p.74). Hij stelt dat bij een voortgezette analyse de vraag verandert van "*Qu'est-ce que ça veut dire?*" naar "*Qu'est-ce que ça satisfait?*" (p.76). Het onbewuste dat zich vormt doorheen de analyse, het onbewuste van de verhaaltjes, van de interpretaties, van de zin, maakt plaats voor het reële, de jouissance, het genot, dat wat niet langer in verhaaltjes te vatten is, de limiet van de zin. "C'est-à-dire que la psychanalyse, ça n'est pas le triomphe de la fiction: la fiction y est plutôt mise à l'épreuve de quelque sens que ce soit." (p.168). "l'opacité du réel." (Miller, 2008-2009, p.60, les van 21 januari 2009).

21. Lacan (2014 [1974]) legt in een interview uit wat voor hem, in een analytische kuur, de bedoeling is van de interpretatie: "À première vue, elle semble donner un sens à ce que dit l'analysant. En réalité, l'interprétation est plus subtile, tendant à effacer le sens des choses dont souffre le sujet. Le but est de lui montrer à travers son propre récit que le symptôme, la maladie disons-le, n'a aucun rapport avec rien, qu'elle est privée de quelque sens que ce soit." (p.168). Wat uitiem moet leiden tot het inzicht dat elke betekenis en zin die we in de wereld menen te ontwaren, fictief is. "L'analyse pousse le sujet vers l'impossible, elle lui suggère de considérer le monde comme il est vraiment, c'est-à-dire imaginaire et sans signification." (p.170). Wat tot gevolg heeft dat elke interpretatie die op de zin en de betekenis mikt, net zo waanachtig is als de

meest traumatische waar we in de kuur op kunnen botsen (De Kesel, 2010). De vruchtbare momenten in een analyse zijn dan ook net die waarin iets van de fictie van het bestaan gereveleerd wordt, waarbij het er niet om gaat dat de sluier van de fictie weggetrokken wordt om een daarachter veronderstelde waarheid te onthullen, maar eerder dat de sluier van de fictie door een interpretatieve bries beroerd wordt en haar ware aard onthult. De fictie verbergt namelijk geen waarheid, ze is eerder de waarheid zelf. Onze fictieve, imitatieve, op idealen en waanbeelden gebaseerde identiteit, is een fundamentele menselijke conditie die onoplosbaar is. Er is geen voorbij de fictie.

Ook de psychoanalyse situeert zich op het niveau van de fictie. Het is slechts als fictie dat de psychoanalyse effect kan hebben op onze ficties. De allerlaatste Lacan (2006) noemt een psychoanalyse ook "une fiction d'analyse" (p.571)²². Miller (2014 [2009]) suggereert als mogelijke interpretatie van die uitspraak: "*Une psychanalyse a structure de fiction.*". Als de psychoanalyse niet ook weer zo'n verhaal dat we onszelf vertellen wil worden, moet ze haar fictief karakter voldoende benadrukken. Of zoals Miller (2014 [2009]) het verwoordt: "l'acte analytique comporte de ne pas reculer devant la structure de fiction d'une psychanalyse." (p.76).

Levin (1963) stelt: "Fiction approximates truth, not by concealing art, but by exposing artifice." (p.51). Voor Levin is het slechts door imitatie dat kunst ware kunst wordt. Voor hem is het geen toeval dat realisme zo vaak zijn oorsprong vindt in parodie, ook Cervantes' uitvinding van de realistische roman spruit voort uit een parodie op de riddersverhalen. Levin verwijst naar een uitspraak van Pascal, die luidt: "La vraie éloquence se moque de l'éloquence, la vraie morale se moque de la morale. [...] Se moquer de la philosophie c'est vraiment philosopher." (Pascal, 1977, p.330, Le Guern 467). Levin (1963) vult Pascals uitspraak aan met: "Le vrai roman se moque du roman." (p.51). Misschien kunnen we Levins aanvulling van de reeks van Pascal aanvullen met: *La vraie psychanalyse se moque de la psychanalyse*²³. Net zoals kunst maar ware kunst wordt door haar kunstmatig karakter te benadrukken, moet een psychoanalyse die naam waardig haar statuut

---

waan. Of zoals Miller (1996) het verwoordt: "On dit très bien – le délire d'interprétation. C'est la voie de toute interprétation: l'interprétation a structure de délire" (p.11-12). Miller (2011) stelt dat, in een kuur, symptomen niet moeten *geïnterpreteerd* worden, want de interpretatie voedt het symptoom met zin en verheft het, maar moeten *gelezen* worden. Een symptoom *lezen* beoogt het symptoom van zin te ondoen.

22. De volledige zin, uit *Préface à l'édition anglaise du Séminaire XI*, uit het jaar 1976, luidt: "Celui qu'on appelle dans le cas d'une psychanalyse (psych =, soit fiction d'-) analysant." (p.571).

23. We treffen deze formule ook aan bij Moulinier (2012).

van fictie voldoende uitleven in de kuur. Misschien moet elke psychoanalyticus zijn statuut van fictieve charlatan niet proberen onder de sofa te vegen, maar schaamteloos, met gepaste ironische trots etaleren en uitspelen, zodat de vraag naar de fictie ervan gesteld kan worden en zich de vraag naar de eigen fictie opent. Als psychoanalyticus kunnen we onze psychoanalytische identiteit, waar we geenszins mee samenvallen, slechts op ironische wijze incarneren, en dat volgens Kellendonks (1987) definitie van ironie als "oprecht veinzen" (p.163)²⁴.

Is de psychoanalyticus in het huidige landschap van geestelijke gezondheidszorg niet een Don Quichot bij uitstek? Een marginale fantast, die zich het hoofd op hol heeft laten slaan door fantastische ideeën uit oude boeken, wiens interpretaties op ongeloof en hoongelach onthaald worden, maar die desondanks vasthoudt aan zijn waanbeelden en moedig ten strijde trekt tegen het molenwiekende beest van de evidentie, omdat hij weet dat het slechts op basis van fictie is dat onze fundamentele ficties beroerd kunnen worden.

The Clinical Interpretation of Don Quixote

Summary: In this contribution we take a psychoanalytic look at the novel *The Ingenious Gentleman Don Quixote of La Mancha* by Miguel de Cervantes Saavedra. We follow the clinical adventures of Don Quixote and the diagnostic interpretations he comes across on his journey. We discuss a number of psychoanalytic case formulations that situate the knight in the realm of psychosis and that endeavour to construct the clinical logic of his adventures. Via a discussion of Lacan's remarks on bovarysm and a consideration of the relationship between literature and psychoanalysis, we come to a second section, where we find our knight again, now no longer as a model of madness, but as a paragon of normalcy. Here Don Quixote has become a paradigmatic example of the way human identity and subjectivity are rooted in narrative and fantasy. Here each one of us becomes a Don Quixote, wandering through the world, guided by delusions and misapprehensions. We conclude with an examination of the way in which the fiction of psychoanalysis relates to the fiction of the subject. Here we encounter the psychoanalyst as a Don Quixote.

Keywords: Psychoanalysis, Literature, Lacan, Fiction, Identity, Psychosis

---

24. Het volledige citaat van Kellendonk (1987) luidt: "Welnu, in plaats van te zeggen: 'We weten waar we het over hebben', zegt de ironie: 'We doen net alsof we weten waar we het over hebben, en we vergeten geen moment dat we maar doen alsof.' Mijn definitie van ironie luidt in twee woorden: oprecht veinzen." (p.163). We kunnen er nog een uitspraak van Miller (1993) over de ironie aan toevoegen: "Que dit l'ironie? Elle dit que l'Autre n'existe pas, que le lien social est en son fond une escroquerie, qu'il n'y a pas de discours qui ne soit du semblant [...] C'est par cette voie, sans doute, que l'ironie convient au psychanalyste." (p.7).

Bibliografie

- Bea, J. & Hernández, V. (1984). Don Quixote: Freud and Cervantes. *International Journal of Psychoanalysis*, 65, 141-153.
- Bloom, H. (1994). *The Western Canon: The books and school of the ages*. New York: Harcourt.
- Brooks, P. (1987). The Idea of a Psychoanalytic Literary Criticism. *Critical Inquiry*, 13(2), 334-348.
- Cascardi, A. J. (1993). The archaeology of desire in Don Quixote. In R. A. El Saffar & D. de Armas Wilson (Eds.), *Quixotic Desire: Psychoanalytic Perspectives on Cervantes* (pp. 37-58). Ithaca & London: Cornell University Press.
- Cervantes Saavedra, M. de (2016 [1605 & 1615]). *De vernuftige edelman Don Quichot van La Mancha* (B. van de Pol, Vert.). Amsterdam: Athenaeum/Polak & Van Gennep.
- Combet, L. (1980). *Cervantès ou les incertitudes du désir*. Lyon: Presses Universitaires.
- Cruz, A. J. (2002). Psyche and gender in Cervantes. In A. J. Cascardi (Ed.), *The Cambridge Companion to Cervantes* (pp. 186-205). Cambridge: Cambridge University Press.
- Davoine, F. (2016). *Fighting Melancholia: Don Quixote's Teaching* (A. Jacob, Vert.). London: Karnac.
- de Gaultier, J. (1902). *Le Bovarysme*. Paris: Mercure de France.
- de Gaultier, J. (1913). *Le Génie de Flaubert*. Paris: Mercure de France.
- De Kesel, M. (2010). Sprekend een lustmachine. Over Lacans Graphe du désir. In S. Houppermans, M. De Kesel & P. Verstraten (Eds.), *Spreken, zwijgen,... schrijven. Psychoanalyse en taal* (pp. 87-109). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Derrida, J. (1980). *La carte postale*. Paris: Aubier-Flammarion.
- Deutsch, H. (1965 [1937]). Don Quixote and Don Quixotism. In *Neuroses and character types: Clinical psychoanalytic studies*. New York: International University Press.
- Esquirol, E. (1838). *Des Maladies Mentales. Considérées Sous Les Rapports Médical, Hygiénique Et Médicolégal. Tome premier*. Bruxelles: Meline, Cans et Compagnie.
- El Saffar, R. (1989). Confessions of a Cervantes Critic. *Journal of Hispanic Philology*, 13, 253-272.
- El Saffar, R. A. & Wilson, D. de Armas (1993). Introduction. In R. A. El Saffar & D. de Armas Wilson (Eds.), *Quixotic Desire: Psychoanalytic Perspectives on Cervantes* (pp. 1-19). Ithaca & London: Cornell University Press.
- Felman, S. (1977). To Open the Question. *Yale French Studies*, 55/56, 5-10.
- Fink, B. (2004). *Lacan to the letter. Reading Écrits closely*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Freud, S. (2006 [1893 & 1895]). Studies over hysteric. (W. Oranje, Vert.). In *Werken 1* (pp. 414-706). Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1952 [1895]). Studien über Hysterie. In *Gesammelte Werke. Erster Band. Werke aus den Jahren 1892-1899* (pp. 75-312). London: Imago Publishing Co., Ltd.
- Freud, S. (2006 [1909]). De familieroman van de neuroticus. (W. Oranje, Vert.). In *Werken 4* (pp. 545-550). Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (2006 [1914]). Over de geschiedenis van de psychoanalytische beweging. (W. Oranje, Vert.). In *Werken 6* (pp. 356-416). Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (2006 [1942]). Psychopathische figuren op het toneel. (W. Oranje, Vert.). In *Werken 4* (pp. 237-244). Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (2006 [1985]). Manuscripten A-N (uit de correspondentie met Wilhelm Fließ). (W. Oranje, Vert.). In *Werken 1* (pp. 246-307). Amsterdam: Boom.
- Gedo, J. E., Wolf, E. S. (1973). Freud's Novelas Ejemplares. *Annual of Psychoanalysis*, 1, 299-317.

- Genil-Perrin, G. & Lebreuil, M. (1935). Don Quichotte paranoïaque et le bovarysme de Don Quichotte. *Mercur de France*, 46(892), 45-57.
- Grinberg L. & Rodríguez J. F. (1984). The influence of Cervantes on the future creator of psychoanalysis. *International Journal of Psychoanalysis*, 65, 155-168.
- Girard, R. (1961). *Mensonge romantique et vérité romanesque*. Paris: Éditions Grasset & Fasquelle.
- Johnson, C. B. (1983). *Madness and Lust: A Psychoanalytical Approach to Don Quixote*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Jones, E. (1949). *Hamlet and Oedipus*. New York: Norton.
- Jones, E. (1972 [1953]). *Sigmund Freud. Life and work. Volume I. The Young Freud 1865-1900*. London: The Hogarth Press.
- Jonckheere, L. (2000). Het Beest in Kafka. Een psychoanalyticus in het Kafkaïaanse bestiarium. *Encore: Tijdschrift voor psychoanalyse en cultuur*, 1(2), 22-41.
- Kellendonk, F. (1987). *De veren van de zwaan*. Amsterdam: Meulenhof.
- Krafft-Ebing, R. von (1890). *Lehrbuch der Psychiatrie. Auf klinischer Grundlage. Für praktische Ärzte und Studierende*. Stuttgart: Verlag von Ferdinand Enke.
- Lacan, J. (1932). *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité*. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (2013 [1957-1958]). *Le Séminaire, livre VI. Le désir et son interprétation*. (Texte établi par J.-A. Miller). Paris: Éditions de La Martinière et Le Champ Freudien.
- Lacan, J. (1966). *Écrits*. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (2014 [1974]). Entretien au Magazine Panorama. Questions d'Emilio Granzotto (P. Lemoine, Vert.). *La Cause du désir*, 88, 166-173.
- Lacan, J. (2005 [1975-1976]). *Le Séminaire. Livre XXIII. Le sinthome*. (Texte établi par J.-A. Miller). Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1979). Journal d'Ornicar? *Ornicar?*, 17-18, p. 278.
- Lacan, J. (2006). *Autres Écrits*. Paris: Seuil.
- Lakhdari, S. (2005). Freud et Cervantès. *Savoirs et clinique*, 1(6), 81-86.
- Levin, H. (1963). *The Gates of Horn: A Study of Five French Realists*. New York: Oxford University Press.
- Libert, L. (1909). *La folie de Don Quichotte. Un cas littéraire de délire d'interprétation*. Publisher Paris: G. Steinheil.
- Meltzer, F. (1990). Unconscious. In F. Lentricchia & T. McLaughlin (Eds.), *Critical Terms for Literary Study* (pp.147-162). Chicago: University of Chicago Press.
- Miller, J.-A. (1993). Clinique ironique. *La Cause freudienne*, 23, 7-13.
- Miller, J.-A. (1996). L'interprétation à l'envers. *La Cause freudienne*, 32, 9-13.
- Miller, J.-A. (2001a). Psychanalyse pure, psychanalyse appliquée & psychothérapie. *La cause freudienne*, 48, 7-35.
- Miller, J.-A. (2001b). Le réel est sans loi. *La cause freudienne*, 49, 7-19.
- Miller, J.A. (2008-2009). *Choses de finesse en psychanalyse*. <http://jonathanleroy.be/wp-content/uploads/2016/02/2008-2009-Choses-de-finesse-en-psychanalyse-JA-Miller.pdf>
- Miller, J.-A. (2014 [2009]). Une psychanalyse a structure de fiction. *La cause du désir*, 87, 69-77.
- Miller, J.-A. (2011). Lire un symptôme. *Mental*, 26, 49-58.
- Montégut, E. (1882). *Types littéraires et fantaisies esthétique*. Paris: Hachette.
- Moulinier, D. (2012). *La question controversée d'une "technique psychanalytique"*. Blog Philosophie et Psychanalyse. <http://philosophie-et-psychanalyse.blogspot.be/>.
- Oriel, C. (2009). 'Yo sé quién soy': How don Quijote Does Things with Words (Part I, chaps. 1-5). *Cervantes: Bulletin of the Cervantes Society of America*, 29(2), 57-83.
- Pascal, B. (1977). *Pensées* (Édition Le Guern). Paris: Gallimard.

- Parr, J. A. (1995). Cervantes Foreshadows Freud: On Don Quixote's Flight from the Feminine and the Physical. *Cervantes: Bulletin of the Cervantes Society of America* 15(2), 16-25.
- Pérez-Álvarez, M. (2006). The psychology of Don Quixote. *Psychology in Spain*, 10(1), 17-27.
- Pérez-Álvarez, M. & García-Montes, J. M. (2004). Personality as a work of art. *New Ideas in Psychology*, 22, 157-173.
- Pinel, S. (1833). *Physiologie de l'homme aliéné: appliquée à l'analyse de l'homme social*. Paris: Rouvier et Le Bouvier.
- Prawer, S. S. (2008). The Dog, the Knight, and the Squire Sigmund Freud's Reading of Cervantes. *Oxford German Studies*, 37(1), 74-91.
- Priel, B. (2006). Authority as paradox: The transformations of Don Quijote. *International Journal of Psychoanalysis*, 87, 1675-1689.
- Reik, T. (1941). *Masochism in Modern Man* (M. H. Beigel & H. M. Kurth, Vert.). New York: Grove Press Books.
- Robert, M. (1972). *Roman des origines et origines du roman*. Paris: Gallimard.
- Sarbin, T. R. (1997). The poetics of identity. *Theory & Psychology*, 7, 67-82.
- Sérieux, P. & Capgras, J. (1909). *Les Folies raisonnantes. Le Délire d'interprétation*. Paris: Félix Alcan.
- Stoks, F. C. M. (1990). *Van Dale: Handwoordenboek Duits-Nederlands*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Sullivan, H. W. (1996). *Grotesque Purgatory: A Study of Cervantes's Don Quixote, Part II*. University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Sullivan, H. W. (1998). Don Quixote de la Mancha: Analyzable or Unanalyzable? *Bulletin of the Cervantes Society of America* 18(1), 4-23.
- Vargas Llosa, M. (2010 [2005]). A Novel for the Twenty-first Century. In H. Bloom (Ed.), *Miguel de Cervantes's Don Quixote. New Edition* (pp. 57-68). New York: Infobase Publishing.
- Villeneuve, D. (2017). *Blade Runner 2049*. United States: Alcon Entertainment.
- Vranich, S. B. (1976). Sigmund Freud and "The Case History of Berganza": Freud's psychoanalytic beginnings. *Psychoanalytic Review*, 63(1), 73-82.